

Handleplan *i forbindelse med* **sorg/omsorg**

Denne plan skal opfattes som et "beredskab", der kan bruges, når "det, der ikke må ske, sker".

1. Når skolen mister en elev
2. Når en ansat dør
3. Når et barn mister mor, far eller søskende
4. Når elever mister andre, som står dem nær

For at tage del kræves ikke et overmenneske – kun et medmenneske. Det er væsentligt, at du som lærer føler dig forpligtet til at handle. Hvis du følelsesmæssigt ikke synes, du magter opgaven – da sørg for, at en anden tager over.

- Revideres/repeteres løbende. (Pædagogisk råd/MED-udvalg/Skolebestyrelse).
- Beskrivelse af planen sættes i Grauballe Skoles informationshæfte.

Det er vigtigt, at forældrene orienterer os, når der sker noget alvorligt for børnene.

Når en elev dør

- Den, der først får kendskab til dødsfaldet kontakter klasselæreren
- Klasselæreren kontakter ledelsen.
- Ledelsen kontakter SFO'en og øvrige involverede parter.

Hvem har ansvaret ?

Klasselærer, ledelse

Afklaring med hjemmet, information til medarbejdere og klassen, flagning, kontakt til professionelle, indkaldelse til og afholdelse af en fælles mindestund

Første kontakt til elevens hjem

Klasselæreren tager kontakt til hjemmet og tager eventuelt på hjemmebesøg for at:

- få konkrete facts om, hvad der er sket (så rygter kan manes i jorden)
- er der oplysninger, der ikke må videregives til skolen/eleverne?
- hvad kan klasselæreren/skolen/SFO'en hjælpe med?
- fortælle, hvad der vil ske på skolen i løbet af den første dag
- afklaring af om forældrene ønsker at deltage i en del af forløbet

Anden kontakt til elevens hjem

Et hjemmebesøg med det formål at:

- fortælle om forløbet i klassen
- aflevere en buket blomster og evt. et lille brev fra skolen og lærerne
- indhente oplysninger om begravelsen
- få afklaret om forældrene ønsker lærernes og klassekammeraternes deltagelse. Hvis forældrene ønsker skolens deltagelse i begravelse, deltager mindst klasselæreren og en repræsentant for ledelsen.

Klassen

- Klasselæreren og anden nær lærer til klassen er i lokalet, når de første elever ankommer. Begge lærere bliver i klassen resten af skoledagen.
- Man taler meget grundigt, åbent og konkret om, hvad der er sket.
- Eleverne får mulighed for at tale om det, de tænker og føler.
- Lys tændes og stilles ved elevens plads. Det sker hver dag indtil begravelsen.
- Man snakker med eleverne om den døde elev. Eleverne får lov til at fortælle alt, både positive og negative oplevelser. Det er en god ide at lade eleverne lave et materiale om den døde til forældrene. Det kan være breve, digte, tegninger og små historier.
- Der skal også være mulighed for at lave aktiviteter, der ikke har med død at gøre.
- Dagen afsluttes, så der ikke er elever, der skal hjem til et tomt hus. Så vidt det er muligt, hentes eleverne direkte på skolen, når skoledagen ophører. (Skolens kontor prøver at komme i kontakt med samtlige klassens hjem om dette).
- Præsten kontaktes og kommer i klassen for at fortælle om begravelsen. Besøget kan foregå den første dag eller en anden dag inden begravelsen.

Kontakt til professionel:

- Sognepræst Kirsten Frost Vase Mail: kfv@km.dk telefon: **2184 4899**
- Skolepsykolog Camilla Fabricius Mørk Jørgensen Mail: [**CamillaFabriciusMorkJorgensen@silkeborg.dk**](mailto:CamillaFabriciusMorkJorgensen@silkeborg.dk)
- Se også telefonlisten på sidste side

Kontakt til klassen forældre:

- Forældrene informeres grundigt om dødsfaldet og begravelsen. Informationen kan, afhængigt af klassetrin, gives skriftligt, eller på et møde.
- Der kan arrangeres et foredrag for forældrene om børns sorgreaktioner.

Ledelsen

- Informerer hurtigst muligt skolens medarbejdere om dødsfaldet. Her etableres en fælles forståelse af, hvad der videre skal ske.
- Meddelelsen til lærerne/pædagogerne gives inden skoledagen begynder
- Klasselærerne går herefter i klasserne og informerer eleverne om, at der er sket et dødsfald, og at der skal være en fælles mindestund.
- Vær opmærksom på, at der kan være reaktioner på grund af tætte relationer til børn/søskende i andre klasser.
- Sørger for at skolepsykologen evt. er til stede på skolen.

Afholdelse af mindestund for hele skolen

(muligvis med undtagelse af den berørte klasse)

- Ledelsen giver eleverne besked om dødsfaldet. Meddelelsen gives så detaljeret som muligt. (Vær specielt opmærksom på nære venner og kammerater i andre klasser).
- Der synges en sang og holdes 1 minuts stilhed.
- Spørgsmål afklares.
- Klasselæreren følger eleverne til klasselokalet og bliver hos dem timen ud.
- Når alle er underrettet, hejses flaget på halv stang.

Hvis dødsfaldet sker i en ferie

Den medarbejder, der først får kendskab til dødsfaldet kontakter ledelse, klassens lærere/pædagoger.

Den person sørger for:

- Kontakt til hjemmet
- Blomster til og deltagelse i begravelsen
- Skriftlig information til klassens forældre, ledelsen, øvrige lærere og SFO'en.

Mindestund arrangeres den første dag efter ferien.

Forløbet i klassen foregår også den første dag efter ferien.

Opfølgning

Det er meget vigtigt at klasselæreren får megen støtte og hjælp af kollegerne.

Vær opmærksom på elevernes forskellige sorgreaktioner.

Nogle bearbejder hurtigt sorgen efter at dødsfaldet er blevet kendt. Andre vil først få mærkbare reaktioner noget tid efter.

Grauballe Skole

Skyldfølelser er typiske udslag af sorgreaktioner hos børn og unge mennesker. Hos børn forbindes skyldfølelsen ofte med, om de fortsat kan lege og have det sjovt. Både hos børn og teenagere forbindes den tit med "magisk tænkning": Døde hun/han fordi jeg sagde, hun/han var dum ? Døde

hun/han, fordi jeg sparkede hende/ham engang ? I denne sammenhæng er rådgivning og vejledning meget vigtig.

Sorgens fire stadier:

1. Chokfasen varer fra et øjeblik til nogle døgn.
2. Reaktionsfasen kan vare i flere uger.
3. Bearbejdningsfasen kan vare i over et år.
4. Nyorienteringsfasen vil bestå hele tiden. Individet vil leve med et ar på sjælen som aldrig forsvinder.

Samtaler i klassen hvor man sætter ord på tanker og følelser i forbindelse med det skete, vil fortsat have stor betydning.

Klassesamtalen kan struktureres på følgende måde:

1. Introduktion
2. Fakta
3. Tanker
4. Reaktioner
5. Information
6. Afslutning

Detaljeret beskrivelse af denne samtalestruktur kan læses i Atle Dyregrovs bog "Sorg hos børn – en håndbog for voksne"

- På de ældste klassetrin vil det også være givende med sådanne samtaler i mindre grupper.
- Vær opmærksom på, at der findes en del skønlitteratur beregnet for forskellige alderstrin.

Det kan være af stor betydning for klassen, at

- den afdøde elevs stol og bord bliver stående tom i klasseværelset et stykke tid. Det kan også være andre konkrete ting, der minder om vedkommende, som man kan tage vare på
- den afdøde elevs grav besøges af den samlede klasse ved bestemte lejligheder.

Skolesundhedsplejersken, skolepsykologen og skolens præst kan være vigtige ressourcepersoner i opfølgingsarbejdet.

Ulykker i skoletiden

Ansatte har altid har mobiltelefon med, når de er på tur med en klasse.

Når ulykken er sket:

1. Tilkalde hjælp
2. Yde førstehjælp
3. Etablere tilsyn med de øvrige elever
4. Underrette skolen, der underretter det berørte hjem
5. Eleverne transporteres samlet hjem til skolen
6. Hvis det er en dødelig eller livstruende ulykke, underrettes klassens forældre, så de evt. afhenter deres barn på skolen
7. De efterfølgende dage er det nødvendigt, at de implicerede elever og lærere taler om ulykken
8. Klassens lærere skal være opmærksomme på vedblivende at følge op med samtaler i klassen og være opmærksomme på elevernes reaktioner.

Børns forståelse af døden hænger nøje sammen med, hvor gamle de er. De samme gælder for de forestillinger, de gør sig i forbindelse med deres fars eller mors død.

I store træk kan man opdele børnene i følgende grupper fra 2–18 år:

2 - 4 år

Små børn opfatter ikke døden som endelig. De kan ikke forstå, at den døde far eller mor ikke vender tilbage. De føler sig forladt. Små børn stiller ofte vanskelige spørgsmål som:

- Kommer far/mor ikke snart hjem igen?
- Hvor er far/mor henne?
- Hvad laver far/mor der?

Små børn kan plages af stærke skyldfølelser, som ikke altid er logiske. Et barn kan eksempelvis tro, at faderen eller moderen er syg, fordi de sagde "dumme far/mor".

5 - 9 år

Børn i denne alder forstår gradvis, at døden er uigenkaldelig, det er ikke usædvanligt, at de forestiller sig døden som en person. De tænker intenst over, hvordan det mon er at være død. Børn blander ofte fantasi og virkelighed sammen. Hvis de ikke får lejlighed til at se deres døde far/mor, kan de tro, at den døde ser lige så uhyggelig ud som eksempelvis døde og dræbte i en voldsfilm.

10 - 11 år

Forholdet til døden begynder at minde om de voksnes. De forstår, at døden er uundgåelig. Børnene gør sig i den alder store spekulationer over, hvad der sker efter døden. Angsten for selv at dø er stor, og børnene har ofte vanskeligt ved at falde i søvn eller at sove.

12 - 13 år

Børnene er ofte i stand til at beherske eller fortrænge deres angst – modsat mindre børn. Det er ikke usædvanligt, at børn i denne aldersgruppe siger, at de ikke er bange for døden. Børnene er meget påvirkede af, hvordan de voksne i deres nærhed taler om døden. Fornemmer børnene, at døden og talen om den afdøde er tabu, holder de deres tanker for sig selv.

Grauballe Skole

14 – 18 år

Børnene er i en fase af livet, hvor de frigør sig fra hjemmet. Det gør det ofte ekstra svært at bearbejde tabet og sorgen.

Mange føler, at dødsfaldet forhindrer dem i at leve og more sig som andre unge. De får dårlig samvittighed og undertrykker deres behov.

Reaktionerne spænder fra at spille høj musik – til den totale fornægtelse af sorgen. Har der været mange konflikter mellem barnet og den døde, kan det fremkalde stærke minder, som giver en dybtfølt skyldfølelse. Tanker om selvmord for at genforenes med den døde kan forekomme.

Børn og voksne reagerer ikke på samme måde. Der er stor variation i måden børn reagerer på ved nyheden om, at nogen er død.

De almindeligste umiddelbare reaktioner hos børn er:

- Chok og vantro
- Forfærdelse og protest
- Apati og lammelse
- Fortsættelse af sædvanlig aktivitet

Husk – glem ikke det vigtigste, når et barn skal have hjælp til at bearbejde sorgen efter fars/mors død.

- Lad barnet se den døde
- Lad barnet deltage i begravelsen
- Tag også barnet med på kirkegården
- Gør det klart, at den døde ikke kommer tilbage
- Tag den nødvendige tid til hyggestunder og kropskontakt
- Forklar sammenhængen i "små bidder"
- Forklar kort og præcist – ikke lange forklaringer
- Forklar at du selv er ked af det og måske mere pirrelig end ellers
- Fortæl igen og igen at barnet er elsket og uden skyld i dødsfaldet
- Lad barnet udtrykke både positive og negative følelser for den døde
- Hjælp barnet med at bevare minderne om den døde

Nogle af de almindeligste sorgreaktioner hos børn er:

- Angst
- Stærke minder
- Søvnforstyrrelser
- Tristhed, længsel og savn
- Vrede og opmærksomhedskrævende adfærd
- Skyld, selvbekræftelse og skam
- Skolevanskeligheder
- Fysiske gener

Andre mulige sorgreaktioner

- Regressiv adfærd
- Social tilbagetrækning
- Fantasier
- Personlighedsforandringer
- Fremtidspessimisme
- Spekulationer over årsag og mening
- Vækst og modning

Når en ansat dør

Når en ansat pludselig dør eller dør efter længere tids fravær, følges den del af nedenstående, som passer ind i forholdet til afdødes arbejdsområde.

Ledelsen sørger for den nødvendige kontakt til andre medarbejdere, for at komme frem til, hvad der skal iværksættes.

Information til de ansatte

- Ledelsen kontakter alle og får samlet de ansatte ved skolen til et kort møde før skolestart.
- Ledelsen skaber rammen om samvær.
- Skolens ansatte har en stund sammen, hvor de mindes den afdøde.
- Ledelsen informerer om, hvordan skolen vil forholde sig m.h.t. denne dag, herunder hvilke informationer, der skal gives til eleverne.
- Alle informationer skal være klare og præcise for at undgå misforståelser.
- Ansatte, som rammes af sorgen og som ikke formår at gennemføre en sædvanlig skoledag, fritages fra dette.
- Send ikke elever hjem men find alternative løsninger. Slå evt. flere klasser sammen.
- Eleverne får en kortfattet, skriftlig meddelelse om dødsfaldet med hjem.

Information til klasserne

- Klassen informeres af klasselæreren. Hvor det er klasselæreren, der er død, må klassen informeres af en lærer, der kender denne godt. Vedkommende og en medklasselærer bør derefter beholde klassen resten af skoledagen. Man bør endvidere sørge for, at ingen elev kommer hjem til et tomt hus (det sørger kontoret for).
- Tal konkret om det, der er sket.
- Lad eleverne tale om deres følelser og tanker.

For de øvrige klasser gælder

- Klasselærerdag fra kl. 7.45 til 11.20
- Fra kl. 11.45 er der almindelig skolegang

Mindehøjtidelighed

Kl. 10 samles hele skolen i aulaen til mindehøjtidelighed ved ledelsen/præsten.

- Kort tale
- Der synges salme/sang
- 1 minuts stilhed

Flagning

- Skolen flager på halv stand på selve dødsdagen.
- Der flages på begravelsesdagen.
-

Afdødes familie

Ledelsen tager kontakt til afdødes familie

- Sørg for at hjemmet får at vide, hvad skolen foretager sig i anledning af dødsfaldet
- Giv de efterladte mulighed for at komme frem med, hvad de forventer sig af skolen i denne situation. Det undersøges bl.a. om de pårørende ønsker skolens deltagelse ved begravelsen.
- Samme dag sendes en varm hilsen fra skolen.

Når en elev mister mor/far eller søskende

Kommunikation

Det er vigtigt, at den interne kommunikation er optimal.

Går barnet i fritidscentret kontaktes ledelsen.

Den person, der først får meddelelsen, må drage omsorg for at nedennævnte personer får præcis besked om dødsfaldet (hvornår skete det? hvor? hvordan foregik det? (ved ulykke)):

- Klasselærer
- Ledelse
- Ledelse, vagthavende eller anden ansat i SFO'en (da de åbner kl. 6.30 vil det ofte være vagthavende, der først får meddelelsen).

Hjemmet

Klasselærer og/eller ledelse kontakter elevens hjem, og på et passende tidspunkt aflægges hjemmet et besøg med den hensigt at:

- informere om at klassen vil afholde et klassemøde senere på dagen eller førstkommande skoledag om morgenen
- høre om eleven kan tale om det
- hvis det er naturligt, laves dagen til klasselærer dag
- pågældende elev kan selv være til stede, men det er op til individuel vurdering
- hjemmet får anledning til at sige, om der er noget, de selv ønsker, der skal siges eller gøres på dette møde

Der sendes en buket til hjemmet ledsaget af en personlig hilsen.

Klassemøde – når eleven er til stede

- Første morgen efter dødsfaldet eller i løbet af skoledagen har elevens klasse et klassemøde
- Det er vigtigt at være opmærksom på klassens reaktion
- Kan klasselæreren ikke være til stede, skal det være en anden person, som er nært tilknyttet klassen
- Klassemødet afholdes om muligt ikke, før der har været kontakt til de efterladte
- Klasselæreren taler med eleven og familien om, hvad klassen/skolen kan gøre for at hjælpe eleven gennem sorgen
- Der udarbejdes skriftligt materiale fra skolens ledelse – så kort og præcist som muligt.

Skolens øvrige klasser informeres kort om dødsfaldet (afhængigt af situationen)

- Denne information gives af klasselæreren, samtidigt med at elevens klasse bliver informeret
- Det er vigtigt, at alle får samme information

Overvej

- Hvordan skal eleven vende tilbage til klassen ?
- Hvordan skal kammeraterne forholde sig, når den berørte elev kommer tilbage ?
- Det er også vigtigt, at klassens øvrige lærere viser, at de ved, hvad der er sket

Klassens forældreråd

- Klasselæreren kontakter klasseforældrerådet og taler med det om, hvad klassen kan/vil gøre
- Forældrerådet kunne sørge for, at der til afdødes hjem kommer en hilsen fra klassekammerater, forældre og lærere – dette kan være blomster, et brev eller et besøg
- Vis respekt for de ønsker, som de efterladte har givet udtryk for i samtalen med klasselærer eller ledelse

- Husk at en varm hilsen kan tages frem igen og igen. Den kræver ikke andet af en afsender end en blomst eller et kondolencekort.

Når en elev mister andre, som står ham/hende nær

Det er naturligt at regne med, at børn også vil kunne reagere stærkt, hvis andre mennesker som står dem nær, forsvinder/dør.

Det kan handle om:

- bedsteforældre, venner o.s.v.
- vær opmærksom på, at der kan komme sene reaktioner på det skete

Enesamtaler

Klasselæreren kan have enesamtaler med eleven

- vær en god lytter
- det er vigtigt, at eleven har én på skolen at tale med om sin sorg

Hjemmet

Hvis det føles naturligt, kontaktes hjemmet. Det kan være godt for hjemmet at vide, at skolen prøver at hjælpe deres barn i sorgen.

- lad forældrene og eleven selv afgøre, om det er ønskeligt, at der afholdes et klassemøde

Opfølgning

- Det er klasselæreren, der har ansvaret for at eleven bliver modtaget godt (når eleven – helst så hurtigt som muligt efter dødsfaldet/begravelsen – kommer tilbage til skolen)
- Det er klasselæreren opgave at sørge for at klassen får en ordentlig samtale om det som er sket. Hvis klasselæreren ikke kan forestå dette, må han/hun sørge for at en anden af klassens lærere gør det.
- Det er også vigtigt, at klassens øvrige lærere viser, at de ved, hvad der er sket.
- Vær opmærksom på elevens sorgreaktioner. Nogle bearbejder hurtigt sorgen, efter at dødsfaldet er blevet kendt. Andre vil først få mærkbare reaktioner noget efter.
- Skyldfølelser er typiske udslag af sorgreaktioner hos børn og unge mennesker. Hos børn forbindes skyldfølelsen ofte med, om de fortsat kan lege og have det sjovt. Hos teenagere forbindes den tit med "magisk tænkning": Døde hun/han, fordi jeg sagde, at hun/han var dum? Døde hun/han, fordi jeg sparkede hende/ham engang? I denne sammenhæng er rådgivning og vejledning meget vigtigt.
- Da eleven er fyldt af en masse tanker, kan der komme andre reaktioner som fx
 - faglige problemer
 - indadvendthed
 - aggressivitet
 - holder op med at lege
 - overdreven ængstelighed eller pessimisme

Grauballe Skole

- I den følgende tid er det væsentligt at klasselæreren snakker åbent med eleven om sorgen. Det kan der være særligt behov for op til højtider, mærkedage, fødselsdage o.s.v.

Materialekasse

- Lys, stager, tændstikker, vase m.m.
- Digte
- Oplæsningsbøger
- Musikkassette
- DGI sangbog
- Salmebog
- Skønlitterære bøger for børn og unge om sorg
- Materialet "Når nogen dør"
- Videofilm om døden
- Lydbånd "Med døden som blind passager"

Telefonliste

- Grauballe Skole 89702646
- SFO 89702650
- Kasper Haagen Jensen, skoleleder – 21476250
- Kristian Løgstrup Amdisen, Pædagogisk Leder - 41857383
- Grauballe Børnegård 89703020
- Sundhedsplejerske
- Embedslæge 72227970
- Kirsten Frost Vase – præst 21844899
- Vagtcentralen 112
- Falck, Silkeborg 70102030
- Politi 114

Grauballe Skole, den 28. April 2017